

Täysistunto

Torstai 27.2.2025 klo 16.00—22.01

9. Valtiontalouden tarkastusviraston vuosikertomus eduskunnalle 2024

Kertomus K 20/2024 vp

Valiokunnan mietintö TrVM 1/2025 vp

Ainoa käsittely

Puhemies Jussi Halla-aho: Ainoaan käsittelyyn esitellään päiväjärjestyksen 9. asia. Käsittelyn pohjana on tarkastusvaliokunnan mietintö TrVM 1/2025 vp. Nyt päätetään kannanotosta kertomuksen johdosta. — Keskustelu. Edustaja Ojala-Niemelä, olkaa hyvä.

Keskustelu

20.43 **Johanna Ojala-Niemelä sd** (esittelypuheenvuoro): Arvoisa herra puhemies! Esitelen yksimielisen mietinnön, joka koskee Valtiontalouden tarkastusviraston vuosikertomusta eduskunnalle vuodelta 24. Tässä kertomuksessa on nostettu esiin useita tärkeitä teemoja, mutta valiokunta kiinnittää erityistä huomiota arviointimenettelyyn kuntien ja hyvinvointialueiden ohjauksessa, vaikeasti työllistyvien työvoimapalveluihin sekä maatalouden investointitukiin. Nostan nämä asiat esille.

Ensinnäkin kuntien arviointimenettelystä:

Arviointimenettelyn kriteerit ovat vuosien 2007—2023 aikana täyttyneet kaikkiaan 54 kunnalla. Näistä menettelyyn on kokonaisharkinnan jälkeen päätynyt 41 kuntaa, joista noin 70 prosentissa on alle 5 000 asukasta. Arviointimenettely on siten käytännössä kohdistunut vain pieneen osaan kunnista. Tarkastuksen perusteella arviointimenettely on edistänyt talouden tasapainottamistoimia menettelyyn osallistuneissa kunnissa. Tarkastusviraston mukaan menettelyn dokumentointia tulisi selkiyttää ja siihen liittyviä päätöksiä olisi hyvä perustella läpinäkyvästi. Tarkastusvirasto suosittelee, että vuosittain syksyllä julkistettavassa kansantalousohjelmassa esitettäisiin tarkempia tietoja kriteerien täyttymisestä kunnittain.

Tarkastuksen toinen suositus koskee kuntien palveluiden huomioimista arviointimenettelyssä. Virasto suosittelee, että peruspalveluista saatavilla olevaa tietopohjaa tulee kehittää siten, että palveluiden järjestämisen tila kunnassa voidaan ottaa huomioon arviointimenettelyn aikana. Tämä on käytännössä haasteellista olemassa olevien tietopohjan puutteellisuuksien ja myös substanssilainsäädännön edellyttämien normien väljyyden takia. Lisäksi on huomattava, että kunnilla on itsehallintonsa puitteissa laaja tehtäväkenttä ja päätäntävalta siitä, kuinka ja missä laajuudessa palvelut toteutetaan. Näin ollen kriteereiden määrittäminen erilaisten kuntien palveluille ei asiantuntijoiden mukaan ole kovin suoraviivaista.

Valiokunta pitää tärkeänä selvittää sitä, kuinka palveluiden laadun ja saatavuuden näkökulma voidaan nykyistä paremmin huomioida kuntien arviointimenettelyssä. Valiokunnan

Pöytäkirjan asiakohta PTK 14/2025 vp

mielestä myös sektoriministeriöiden roolin vahvistamista kuntien arviointimenettelyssä on syytä tarkastella.

No sitten hyvinvointialueiden arviointimenettelystä:

Valiokunta on tätä mietintöä valmistellessaan selvittänyt tietopohjan riittävyyttä hyvinvointialueiden arviointimenettelyssä erityisesti arvioitaessa hyvinvointialueiden kykyä järjestää sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen palveluita. Valiokunta pitää tärkeänä jo näin uudistuksen toimeenpanon alkuvaiheessa kiinnittää huomiota siihen, kuinka hyvinvointialueita koskevaan lainsäädäntöön tuodut arviointimenettelyn taloudelliset ja toiminnalliset kriteerit toimivat käytännössä.

Hyvinvointialueen arviointimenettelyn taloudelliset kriteerit ovat tiukat verrattuna kuntien arviointimenettelyyn. Lainsäädännön lähtökohtana on ollut vahva valtion ohjaus ja valvonta sosiaali- ja terveydenhuollon kustannusten kasvun hillitsemiseksi ja julkisen talouden kestävyys turvaamiseksi. Hyvinvointialueiden taloudellinen tilanne on kuitenkin osoittautunut lainsäädännön valmisteluvaiheen ennakoarviointia heikommaksi, eikä alueiden rahoitus ensimmäisinä toimintavuosina kata toiminnasta aiheutuneita kustannuksia.

Rahoituksen riittämättömyyteen on valiokunnan kuulemien asiantuntijoiden mukaan useita syitä. Näistä merkittävimpiä ovat esimerkiksi terveydenhuollon palkkaratkaisut sekä voimakas yleinen kustannustason nousu vuonna 22. Useille hyvinvointialueille onkin siten kertynyt alijäämää vuosilta 23 ja 24, joka tulee kattaa vuoden 26 loppuun mennessä. Tämä alijäämien kattaminen säädetyssä ajassa on valiokunnan kuulemien alueiden mukaan epärealistinen tavoite. Alueiden on valittava joko talouden tasapainottaminen, jolloin ne laiminlyövät lakisääteistä järjestämisvastuuta, tai lakisäateinen järjestämisvelvoitteiden hoitaminen, jolloin alueen talous ei ole tasapainossa määräaikaan mennessä.

Valiokunta pitääkin syntynyttä tilannetta erittäin huolestuttavana uudistuksen onnistumisen kannalta, ja valiokunta katsoo, että julkisen talouden haasteet on otettava vakavasti, mutta liian voimakkaat lyhyen aikavälin korjaavat toimet voivat kostautua tulevaisuudessa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistamisen yhtenä keskeisenä tavoitteena on ollut saavuttaa pitkällä aikavälillä kustannussäästöjä siirtämällä painopistettä kalliista erikoissairaanhoidosta ennaltaehkäisevään perusterveydenhuoltoon. Hyvinvointialueiden toiminnassa on todennäköisesti tehostamisen tarvetta, mutta säästöllä ei valiokunnan mielestä kuitenkaan tule vaarantaa uudistuksen onnistumisen kannalta olennaisia perusterveydenhuollon palveluita.

Viime syksynä ministeri otti kuusi hyvinvointialuetta niin sanottuun tiivistettyyn ohjaukseen. Alueille ei avattu perusteluita sille, miksi ne ovat toimenpiteiden kohteina. Valiokunta pitää päätösten avoimuutta ja läpinäkyvyyttä tärkeänä periaatteena kaikissa tilanteissa, ja tämän vuoksi valiokunta kehottaa valtiovaraministeriötä jatkossa vastaavissa tilanteissa julkistamaan päätöstensä perustelut.

Järjestämislain mukaiset toiminnalliset kriteerit ovat valiokunnan kuulemien asiantuntijoiden mukaan jossakin määrin epäselviä ja tulkinnanvaraisia. Niille ei ole määritelty eikä määriteltävissäkään yksiselitteisiä raja-arvoja vastaavalla tavalla kuin taloustilannetta kuvaavilla kriteereillä. Tämä asettaa käytettävälle tietopohjalle merkittävän haasteen. Toiminnallisten kriteerien täyttymistä arvioitaessa keskeisen tietopohjan muodostavat hyvinvointialueiden Terveys- ja hyvinvoinnin laitokselle, THL:lle, raportoimat lakisääteiset terveyden- ja sosiaalihuollon hoitoilmoitusrekisteritiedot ja niistä muodostetut indikaatto-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 14/2025 vp

rit. Sosiaali- ja terveydenhuollon yhdenvertaisuutta ja laatua arvioidaan myös Valviran ja aluehallintovirastojen vuotuisen valvonnan yhteydessä saatujen tietojen perusteella.

Aluehallintovirastoissa asioita on saattanut nousta esiin esimerkiksi kanteluina, ilmoituksina, virastojen omissa laajoissa selvityksissä, toisten viranomaisten lausuntopyyntöinä ja monenlaisessa sidosryhmäyhteistyössä sekä tiedotusvälineissä. On osin sattumanvaraista, mistä asioista valvontaviranomaiselle tehdään epäkohtailmoituksia tai mitkä asiat muutoin tulevat valvontaviranomaisten tietoon. Toisin sanoen se, että tietyt asiat eivät ole tulleet valvontaviranomaisen tietoon, ei välttämättä tarkoita sitä, etteikö kyseisiin asioihin voisi siitä huolimatta liittyä epäkohtia ja valvonnan tarvetta. Valiokunta pitää tätä näkökohtaa huolestuttavana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden yhdenvertaisen turvaamisen kannalta, ja valiokunnan mielestä ei saisi olla sattumanvaraista, mihin seikkoihin viranomaisarviot palveluiden järjestämisestä eri alueilla perustuvat. Arvioitaessa palveluiden järjestämistä olisi valvontaviranomaisten työtä ja työn suunnittelua tämän vuoksi hyvä mahdollisuuksien mukaan suunnata vastaamaan myös hyvinvointialueuudistuksen mukaisia tarpeita.

Asiantuntijoiden mukaan THL:n vuosi-arvioinnit eivät vielä alkuvaiheessa ole riittävän perusteellisia arviointimenettelyn käynnistämisen tietopohjaksi, ja tietojen poikkeamat johtuvat erilaisten asiakas- ja potilastietojärjestelmien käytöstä ja erilaisesta tavasta kirjata ja kohdentaa tietoja. Johtopäätöksenä valiokunta toteaa, että luotettava ja kattava tietopohja on ensiarvoisen tärkeää sekä kuntien että hyvinvointialueiden ohjauksessa, ja toistaiseksi hyvinvointialueiden palveluiden järjestämisen arvioinnissa käytettävä tietopohja ei kuitenkaan valiokunnan mielestä ole riittävä, jotta sen pohjalta voitaisiin käynnistää alueen itsehallintoa rajoittava arviointimenettely.

Sitten vaikeasti työllistyvien työvoimapalveluista:

Vaikeasti työllistyville suunnatut työvoimapalvelut ovat keskeisessä asemassa, kun valtiontaloutta halutaan vahvistaa työllisyyttä parantamalla ja sosiaaliturvamenoja vähentämällä. Valtiontalouden tarkastusvirasto on aiheutta käsitellessään tarkastuksessa arvioinut, ovatko pohjoismainen työvoimamalli, työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu ja tulosperusteiset toimintamallit parantaneet vaikeasti työllistyvien työllistymisen edellytyksiä.

Työllisyyttä on viime vuosina edistetty joillakin tulosperusteisten vaikutusten hankintamalleilla eli niin sanotuilla SIB-hankkeilla. Se on yksi tapa toteuttaa vaikuttavuusinvestointeja, joissa institutionaaliset ja yksityiset sijoittajat rahoittavat hyvinvointia edistäviä palveluja ja kantavat toteutukseen liittyvät taloudelliset riskit.

Tarkastusvirasto tarkasteli työ- ja elinkeinoministeriön tilaamaa työllistymisen edistämisen hanketta ja maahanmuuttajien nopean työllistymisen ja kotoutumisen kokeilua. SIB-hankkeiden osalta tarkastusvirasto suosittaa, että tulevissa SIB-hankkeissa tulisi mahdollisuuksien mukaan huomioida myös hankkeiden vaikutukset työllistyvien työ- ja toimintakykyyn. Valiokunta suhtautuu lähtökohtaisesti myönteisesti tarkastusviraston suositukseen ja yhtyy kuulemansa asiantuntijan näkemykseen siitä, että kyselytutkimuksia ja muita kuin rekistereihin perustuvia mittareita toiminnan vaikutuksista voidaan uskottavasti käyttää SIB-malleissa tulospalkkion perusteena, kunhan mittarimanipulointi on mahdollonta ja mittaus perustuu palveluntarjoajasta riippumattomaan tahoon. Mittarin tulee myös olla kattava, eikä mahdollinen vapaaehtoisuus ja siitä seuraava valikoituminen saa vaikuttaa sen arvoon. Edelleen tilaajan on pystyttävä etukäteen arvioimaan, kuinka toimenpiteen

Pöytäkirjan asiakohta PTK 14/2025 vp

seurauksena tapahtuva muutos mittarin arvossa muunnetaan esimerkiksi euroiksi, jotta se voidaan ottaa osaksi tulospalkkiojärjestelmää.

Valiokunnan päätösehdotus: Tarkastusvaliokunta ehdottaa, että eduskunta hyväksyy kannanoton kertomuksen K 20/2024 johdosta.

Valiokunnan kannanottoehdotus: Eduskunnalla ei ole huomautettavaa kertomuksen johdosta.

Puhemies Jussi Halla-aho: Kiitoksia. — Edustaja Jukkola, olkaa hyvä.

20.54 Janne Jukkola kok: Arvoisa puhemies! Haluan kiittää tarkastusviranomaisia sekä erityisesti tarkastusvaliokuntaa ja sen puheenjohtajaa ansiokkaasta työstä. Valiokunnassa tehdään perusteellista työtä, jotta varmistetaan myös maaseudun tulevaisuus ja sen toimintaedellytykset muuttuvassa ajassa. Erityisesti huoltovarmuus ja omavaraisuus ovat valiokunnan työssä vahvasti esillä, sillä ne ovat kriittisiä koko Suomen kestävyys- ja turvallisuuden kannalta, ja hyvä näin.

Tarkastusvaliokunnassa ollaan kuultu lukuisia asiantuntijoita, ja he ovat tuoneet esiin tärkeitä havaintoja maatalouden kehityksestä. Maatilojen lukumäärä vähenee, ja tuotanto keskittyy yhä harvemmille alueille ja suuremmille yksiköille. Samalla maatalouden rakenne monipuolistuu, ja esimerkiksi osakeyhtiömuotoisten maatilojen määrä on kasvanut merkittävästi. Tämä kehitys asettaa uusia haasteita tilastoinnille ja kannattavuuden arvioinnille, jotka eivät nykyisellään täysin vastaa muuttuvan maataloussektorin tarpeita.

Tarkastusviraston työ on osoittanut, että maatalouden investointitukijärjestelmä on keskeinen osa alan rahoitusta. Investointituet ovat mahdollistaneet monille tiloille kehittämisen ja kilpailukykyyn ylläpitämisen, mutta niiden vaikuttavuuden arviointia tulee parantaa. Tällä hetkellä tukien kohdentamista ja niiden taloudellisia vaikutuksia ei seurata riittävän kattavasti, mikä vaikeuttaa politiikkatoimien suunnittelua. Lisäksi on tärkeää varmistaa, että investointituki tukee perinteisen tuotantotavan tehostamista mutta myös innovaatioita ja uusien toimintamallien kehittämistä.

Arvoisa puhemies! Kuulemisissa on noussut esiin maatalouden keskeinen merkitys koko maan elinvoimaisuudelle ja huoltovarmuudelle. Ruoantuotannon alueellinen keskittyminen voi tehdä järjestelmästämmme haavoittuvamman paikallisten kriisien, kuten eläintautien tai sääolojen ääri-ilmiöiden, iskiessä. Tästä syystä maatalouden tukijärjestelmää kehitettäessä tulee huomioida myös huoltovarmuus ja turvallisuus. Tähän kuuluvat esimerkiksi varavoimajärjestelmien hankinta, polttoaineiden ja viljojen varmuusvarastointi sekä maatilojen vesihuollon turvaaminen.

Myös maatalouden digitalisaatio ja sähköinen asiointi ovat kehittyneet, mutta niiden käytettävyydessä on edelleen puutteita. Hyrrä-järjestelmä on saanut kritiikkiä käytettävyydestään, ja myös investointitukihakemusten taloudellisten laskelmien ohjeistus kaipaa päivittämistä. Tukijärjestelmien on tuettava yrittäjiä tehokkaasti, ei hankaloitettava heidän toimintaansa. Tarkastusvaliokunnan työ on tuonut esille tärkeitä kehityskohteita maatalouden ja maaseudun tukemisessa. Maaseudun tulevaisuuden turvaaminen vaatii jatkuvaa työtä ja järjestelmien päivittämistä vastaamaan nykyajan haasteisiin.

Haluan kiittää vielä valiokuntaa sen tekemästä työstä ja vahvasta sitoutumisesta Suomen ruokaturvan ja maaseudun elinvoiman varmistamiseen. — Kiitos.

Keskustelu päättyi.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 14/2025 vp

Eduskunta hyväksyi valiokunnan ehdotuksen kannanotoksi kertomuksen K 20/2024 vp johdosta. Asian käsittely päättyi.